

Виталий Гедз

**СТЕНОГРАМНЫЕ И ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ
С. ГИЛЯРОВА О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ОККУПИРОВАННОМ КИЕВЕ:
БИОИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

В статье анализируются стенограммные и публицистические материалы С. Гилярова, которые рассказывают о Киеве в период немецкой оккупации с целью исследования "белых пятен" в биографии ученого. Объектом анализа является стенограмма допроса искусствоведа представителями советских органов безопасности и статьи, опубликованные в газете "Нове українське слово". Через сопоставление различных источников предпринята попытка заполнить пробелы в биографии С. Гилярова во время гитлеровского господства в Киеве. Проведен историографический обзор работ о деятельности Сергея Алексеевича в оккупированной столице.

Ключевые слова: С. Гиляров, искусствовед, показания, стенограмма, "Нове українське слово".

Vitaliy Gedz

**STENOGRAPHIC AND PUBLICISTIC MATERIALS OF S. GILYAROV ABOUT ACTIVITU
IN THE OCCUPIED KYIV: BIOHISTORIOGRAPHY ASPECT**

This article analyzes stenographic and publicistic materials of S.O. Gilyarov, that tell about Kyiv during the German occupation to research gaps in the biography of the scientist. The object of analysis is the shorthand record of the questioning of art critic by representatives of the Soviet agencies of state security and articles published in "Nove Ukrainske Slovo". After comparing a variety of sources realized the attempt to fill the lagoon in the biography of S. Gilyarov during Nazi rule in Kiev. A historiographical overview of the works about activity of Sergei Oleksiyovych in the occupied capital.

Key words: S. Gilyarov, art critic, testimony, shorthand record, "Nove Ukrainske Slovo".

УДК 94(477.8) "1937"

Наталія Ніколаєва

**РЕПРЕСОВАНІЙ ВИКЛАДАЧ КИЇВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ –
ЮРИСТ КРІСТЕР АРНОЛЬД ЕДМУНДОВИЧ**

У статті висвітлено життєвий шлях викладача юридичного факультету Київського державного університету Крістера Арнольда Едмундовича. Детально проаналізовано обставини його арешту органами НКВС УРСР у 1937 р.

Ключові слова: політичні репресії, викладачі, історики, НКВС УРСР, Київський державний університет.

Пропоноване дослідження присвячене біографії репресованого у 1937 р. викладача Крістера Арнольда Едмундовича. Вивчення біографій є складовою частиною загальнодержавної програми "Реабілітовані історією".

Завдання статті: за допомогою опублікованих та маловідомих документів НКВС та Комуністичної партії України з'ясувати життєвий шлях викладача А. Крістера і обставини його засудження у 1937 р.

Наукова новизна та актуальність дослідження полягає у тому, що про життєвий шлях А. Крістера мало публікацій, його лише іноді згадують в окремих дослідженнях. Отже, ця стаття сприятиме введенню до наукового обігу інформації про його життєвий шлях і викладацьку роботу, суттєво доповнить досі недостатньо вивчену картину сталінських політичних репресій в київських навчальних закладах.

Основу джерельної бази статті складають матеріали архівної кримінальної справи на А. Крістера, яка зберігається в Галузевому державному архіві Служби Безпеки України. Деякі з них вводяться до наукового вжитку вперше.

Історіографія політичних репресій сталінської доби в Україні щороку поповнюється новими працями. З часу відновлення незалежності України у 1991 р. науковцями опубліковано низку важливих збірників документів, книг та статей про політичні репресії НК-КДБ проти викладачів та науковців м. Києва. У них вперше оприлюднено унікальні документи із колишніх радянських "спецхранів". Серед найбільш важливих праць про долю репресованих київських викладачів та інтелігенції слід назвати дослідження О. Бажана, Ю. Данилюка, О. Рубльова [1], І. Біласа [2], С. Білоконя [3], К. Довганя [4], В. Заруби [5], Н. Литвин [6], О. Юркової [7] та багатьох інших.

У цьому короткому вступі важко проаналізувати усі праці. Зазначена тематика викликає значне зацікавлення у науковців. Про політичні репресії комуністичного режиму проти української

інтелігенції у сталінський період історії ХХ ст. опубліковано декілька тисяч наукових публікацій, які годі перелічити у цьому вступі [8]. Завдяки цим науковим працям українське суспільство вже знає досить багато про політичні репресії серед викладачів вищих навчальних закладів в роки сталінщини.

У процесі наукового аналізу проблеми дослідниками з'ясовано причини, мотиви й ідеологічне підґрунтя терору, розв'язаного радянською владою проти викладачів Київського державного університету (далі – КДУ) упродовж 1930–1953 рр., виокремлено та проаналізовано специфіку і особливості поширення терору, встановлено безпосередній зв'язок із репресіями в УРСР і СРСР. Проте, на жаль, публікацій про репресованих викладачів усе ще недостатньо. Тому ця тема потребує подальшого наукового вивчення.

Крістер Арнольд Едмундович народився 30 жовтня 1886 р. у м. Києві, в родині відомого ботаніка та садовода Едмунда Крістера. У анкеті, яка міститься у його кримінальній справі, зазначено: мав вищу освіту – юрист, безпартійний, колишній науковий співробітник ВУАН, юрисконсульт Цивільбуду Наркомату освіти УССР, перед арештом працював старшим юрисконсультом в державному арбітражі при РНК УССР. Його родина у 1937 р. складалася із дружини Крістер Єлизавети Григорівни, сина – Олексія, 18 років, студента 1 курсу медичного інституту та матері – Крістер Антоніни Федорівни, 74 роки, домогосподарки [9, арк. 6]. Брат Едмунд – 46 років, працював в Інституті експериментальної медицини завідувачем відділення, брат Євген – 48 років, бухгалтер редакції газети "Известия" у м. Москві. Тітка – Матильда Василівна, 84 роки, жила у дітей. Його батько – Крістер Едмунд Васильович був садоводом-власником у Києві, на Куренівці. Він був німцем-лютеранином. Мати – Робра Антоніна Федорівна, теж німка-лютеранка [9, арк. 13].

У 1920–1930-і рр. А. Крістер викладав правові дисципліни у Київському інституті народної освіти (далі – КІНО), КДУ та у Київському інститут народного господарства (далі – КІНГ). Його вважали кваліфікованим юристом та гарним фахівцем.

Здавалося б, це була типова біографія юриста і викладача. Чому ж А. Крістер потрапив "на олівець" чекістам? Чим він міг загрожувати радянській владі? Очевидно, справа у тому, що їх дратувало його походження та освіта, і вони вважали його чужим, "підозрілим елементом". За подібними особами в СРСР здійснювали постійний нагляд співробітники НКВС. У роки "великого терору" і масових політичних репресій будь-якої інформації агентів НКВС про "неблагонадійність" таких людей було цілком достатньо для арешту.

9 лютого 1937 р. оперуповноважений 4-го відділу УДБ НКВС УРСР Гольдман розглянув матеріали про діяльність А. Крістера та вирішив, що він є "активним учасником націонал-фашистської шпигунської організації, займається шпигунством на користь Німеччини і веде шкідницьку роботу". Угледівши в діях А. Крістера ознаки злочинів, передбачених ст. 54-1 "а" КК УРСР Гольдман постановив на підставі ст. 93 п. 2 та ст. 108 КПК УССР розпочати слідство у цій справі, а копію постанови скерувати прокурору. Постанову затвердили начальник 3-го відділення 4-го відділу УДБ НКВС УРСР, старший лейтенант держбезпеки Пустовойтов та заступник начальника 4-го відділу УДБ НКВС УРСР, капітан держбезпеки Говліч [9, арк. 1].

9 лютого 1937 р. оперуповноважений 4-го відділу УДБ НКВС УРСР Гольдман розглянув матеріали про обвинувачення А. Крістера і вирішив, що його перебування на волі може негативно впливати на хід провадження слідства. Тому він на підставі ст. 143, 145 та 156 КПК УРСР постановив обрати мірою запобігання від суду та слідства А. Крістеру утримання під вартою у в'язничному підвалі НКВС УРСР. Копію постанови скерували військовому прокурору Київського військового округу. Постанову затвердили начальник 3-го відділення 4-го відділу УДБ НКВС УРСР, старший лейтенант держбезпеки Пустовойтов та заступник начальника 4-го відділу УДБ НКВС УРСР, капітан держбезпеки Говліч [9, арк. 2].

9 лютого 1937 р. військовий прокурор Київського військового округу Перфільєв, розглянувши матеріали про А. Крістера, надані 4-им відділом УДБ НКВС УРСР вирішив, що А. Крістер був "активним учасником антирадянської контрреволюційної шпигунської організації". Керуючись ст. 146 та 156 КПК УРСР та постановою ЦВК СРСР від 8 травня 1933 р. Перфільєв постановив обрати мірою запобігання щодо А. Крістера утримання під вартою [9, арк. 3]. 9 лютого 1937 р. керівництвом НКВС УРСР підписано ордер за № 67 на арешт та обшук А. Крістера, який жив на вул. Круглоуніверситетській, б. 7-а, кв. 11 [9, арк. 4].

10 лютого 1937 р. співробітники 4-го відділу УДБ НКВС УРСР Вольський, Придатко та Хромий на підставі ордеру № 67 провели обшук у А. Крістера. Під час обшуку були присутні свідки – Зайцева Катерина Семенівна та Губенко Йосип Борисович. Під час обшуку вилучено паспорт № ЕК 735360, профспілковий квиток № 016192, різне листування [9, арк. 5].

23 лютого 1937 р. оперуповноважений УДБ НКВС УРСР, старший лейтенант Вольський розглянув слідчі матеріали на А. Крістера та вирішив, що він був "учасником націонал-фашистської

організація і займався шпигунством на користь Німеччини". Тому він ухвалив, згідно зі ст. 126 та 127 КПК УРСР притягнути А.Крістера до відповідальності за ст. 54-11 "а" та 54-8 КК УРСР. Постанову затвердив заступник начальника 4-ого відділу УДБ НКВС УРСР, капітан держбезпеки Говліч [9, арк. 10].

Слідство у справі А. Крістера, як на 1937 р., тривало довго – майже рік. Декілька разів слідчими порушувалося клопотання до Москви про продовження терміну слідства "у зв'язку з необхідністю викрити контрреволюційне фашистське підпілля в Києві" [9, арк. 11–12]. Також слідством "встановлено" (вигадано – примітка автора), що А. Крістер підтримував тісний зв'язок з учасниками "української націонал-фашистської терористичної організації", зокрема, із заарештованим Іванушкіним, з "контрреволюційною групою" у демографічному інституті АН УРСР, яка "проводила шпигунську і шкідницьку роботу за завданнями німців" тощо. Розібратися у свідченнях А. Крістера, як і інших учених, репресованих у той час – дуже непросто. Справа в тому, що у свідченнях людей їх правдиві слова тісно переплетені з неправдою, нав'язаною слідчими НКВС УРСР. Останні мали практично необмежені повноваження, щоб довести провину заарештованих.

Перший протоколу допиту А. Крістера, підшитий у справі, датований 11 лютого 1937 р. Слідчий, старший лейтенант держбезпеки Вольський спочатку розпитував заарештованого про його батьків-німців, про його національність. А. Крістер відповідав, що хоча його батьки німці, але він вважав себе українцем із засвоєної ним української культури, завдяки школі та університету. Його рідною мовою була російська. Тобто, він вважав себе німцем лише за походженням. Вольський запитував, чи був А. Крістер за кодоном. Заарештований відповів, що упродовж жовтня 1913 – липня 1914 рр. був у науковому відрядженні у м. Берні (Швейцарія), де навчався у професора права Губера. Вольський запитав, де і ким працював А. Крістер після закінчення навчання в університеті. Заарештований відповідав, що він спочатку був приват-доцентом Київського університету, потім – у 1920 р. професором Ростовського університету. У 1921 р. він повернувся до Києва, де працював науковим співробітником ВУАН, а згодом – професором КІНГ, викладав право. У цих закладах він працював до 1933 р. З 1934 р. працював юрисконсультом у Укрцивільбуді, а у 1936 р. звітти перейшов на роботу в державний арбітраж у якості старшого юристконсульта. З 1934 р. він був науковим співробітником Інституту охорони здоров'я в секторі медичного законодавства [9, арк. 13–14].

Вольський допитував, чи був хтось з родичів А. Крістера заарештований органами радянської влади. А. Крістер розповів, що приблизно у 1930 р. була заарештована дружина його брата Едмунда – Марія Недзельська, дочка київського лікаря. За що саме – він не сказав. Знав, що її вислано на Північ, вона відбула термін заслання, і на 1937 р. проживала у м. Ленінграді і працювала в художній майстерні [9, арк. 15].

На наступних допитах чекісти стали вимагати від А. Крістера свідчень про його участь в "антисовєтській діяльності". І він під їх тиском вимушений був свідчити проти себе та своїх знайомих і друзів. Ученого звинувачували у шпигунстві на користь Німеччини. Також до справи додали витяги із протоколів допитів вже заарештованих і допитаних чекістами науковців м. Києва.

22 жовтня 1937 р. нарком внутрішніх справ УРСР, комісар держбезпеки 2-го рангу Леплевський та прокурор СРСР А. Вишинський (документ підписали їх заступники) затвердили обвинувальний висновок у справі А. Крістера [9, арк. 124–129]. У ньому зазначалося, що УДБ НКВС УРСР викрито й ліквідовано "антирадянську українську націоналістичну терористичну організацію", яка "ставила своїм завданням насильницьке повалення радянської влади на Україні та встановлення фашистського ладу". Далі підсумовано усі звинувачення проти А. Крістера, записані у протоколах допитів. Чекісти вважали його одним із активних учасників "антирадянської організації". Йому приписували "тероризм", "співпрацю з українськими націоналістами", "троцькістами" і т.п. нісенітниці. Чекісти звинувачували А. Крістера у тому, що у 1923 р. його завербував у "контрреволюційну німецьку шпигунсько-диверсійну організацію" співробітник Київського історичного музею, професор Ернст та колишній власник магазину канцелярських товарів у Києві Шепе. Від Шепе, як від "керівника організації", А. Крістер буцімто "отримав завдання проводити розвідувальну роботу в науково-дослідницьких інститутах і закладах АН УРСР, а також встановити зв'язок з різними антирадянськими формуваннями в Академії наук та використовувати їх для шпигунсько-диверсійної роботи на користь Німеччини". Чекісти вважали, що А. Крістер, "виконуючи це завдання, до дня арешту вів активну контрреволюційну роботу серед учасників антирадянських націоналістичних та інших формувань в АН УРСР" [9, арк. 124–129].

Чекісти вважали, що у 1929 р. з цією ж метою А. Крістер зустрічався із "керівниками української націоналістичної організації" академіками С. Єфремовим та М. Грушевським. Сфальсифікували, що у 1931 р., за дорученням німецької розвідки, А. Крістер "встановив зв'язок з учасником антирадянської організації Лехтманом, з яким домовився про контактування контрреволюційної діяльності троцькістської організації з німецькою розвідкою". Нафантазували, що учений згодом

"передав йому завдання розвідки з питань підготовки диверсії, терору та постачання німецької організації матеріалами шпигунського характеру, з Лехтманом обговорював питання про терор і диверсію, знав, що завдання були поставлені троцькістським центром" [9, арк. 124–129].

Чекісти вважали, що у період 1932–1933 рр. А. Крістер "встановив організаційний зв'язок з учасниками антирадянської української націоналістичної організації Миколенком і Борисенком, яким у 1933 р. передав завдання німецької розвідки про підготовку диверсії у наукових установах, пов'язаних з обороною СРСР". І ще трохи чекістської фантастики: А.Крістер буцімто "інформував Борисенка про терористичні установки організації та залучив його до шпигунської діяльності, в 1936 р. після арешту Лахмана намагався встановити зв'язок з антирадянською троцькістською організацією через її учасника Іванушкіна" [9, арк. 124–129].

Особлива увага у обвинувальному висновку приділялася "шпигунській роботі" обвинувачуваного. Це була актуальна на той час тема, яка активно опрацьовувалася співробітниками НКВС УРСР. Вони звинуватили А. Крістера, що він "в 1925 р. завербував в німецьку шпигунську організацію професора радянського права ВУАН Кельмана, та колишнього директора демографічного інституту академіка М. Птуху", від якого начебто "отримав для німецької розвідки ряд матеріалів розвідувального характеру". Звісно, що усі ці обвинувачення нічим конкретним не підтверджувалися [9, арк. 124–129].

Чекісти вважали, що А. Крістер "з 1923 до 1937 р. через Шепе а також через агента німецької розвідки Таненнберга передавав німцям зібрані ним розвідувальні матеріали про стан промисловості України, про будівництво в Києві, про смертність в містах України" тощо. Також у документі зазначалося, що "провина А. Крістера підтверджувалась свідченнями Іванушкіна, Борисенко та Ернста", які на той час вже були засуджені. Немає жодних сумнівів в тому, що потрібні свідчення з них також були "вибиті" співробітниками НКВС УРСР [9, арк. 124–129].

Слідчі НКВС УРСР пред'явили А. Крістеру звинувачення у тому, що він "будучи активним учасником антирадянської націоналістичної організації з 1923 р. одночасно був агентом німецької розвідки за завданням якої з дня арешту проводив шпигунську роботу в системі науково-дослідницьких інститутів і закладів АН УРСР". А ще – що "він за завданням німецької розвідки проводив активну організаційну роботу серед учасників антирадянських націоналістичних і інших контрреволюційних формувань в АН УРСР і активізував їх діяльність". Не забули дописати, що він "за завданням німецької розвідки ставив перед учасниками цих формувань завдання підготовки терору, диверсії та проведення шпигунської роботи на користь Німеччини". Приписали, що "в 1925 р. А. Крістер втягнув в антирадянську німецьку шпигунсько-диверсійну організацію Кельмана і в 1928 р. притягнув до розвідувальної роботи на користь Німеччини М. Птуху". І, звісно, в кінці наголосили на тому, що "протягом 1923–1926 рр. Крістер передав для німецької розвідки низку зібраних ним розвідувальних матеріалів шпигунського характеру" [9, арк. 124–129].

22 жовтня 1937 р. відбулося підготовче засідання виїзної сесії військової колегії Верховного Суду СРСР у м. Києві. Головував на ньому А. Орлов, членами були С. Ждан та військовий юрист 1-го рангу Ф. Климін. Секретарем був військовий юрист 1-го рангу А. Батнер. Участь в засіданні взяв помічник військового прокурора СРСР М. Рагінський. Саме цими особами було прийняття рішення про страту ученого. Розглянувши справу А. Крістера вони вирішили погодитися із обвинувальним висновком, затвердженим помічником прокурора СРСР Рагінським та прийняти справу до свого провадження. А. Крістера пропонувалося судити за ст. 54-1 "а", 54-8 та 54-11 КК УССР. Справу вирішено заслухати у закритому судовому засіданні без участі обвинувачення та захисту і без виклику свідків у порядку, передбаченому постановою ЦВК СРСР від 1 грудня 1934 р. Мірою запобігання обвинуваченому було залишено утримання під вартою [9, арк. 130]. А. Крістеру вручено копію обвинувального висновку проти нього [9, арк. 131]. Зазвичай, такі документи вручалися уночі перед судом, коли обвинувачуваний вже ні на що не міг вплинути.

23 жовтня 1937 р. відбулося судове засідання виїзної сесії військової колегії Верховного Суду СРСР у м. Києві. А. Крістер доставлений у зал суду під конвоем, і свідки в суд не викликалися. Якщо вірити протоколу засідання суду, головууючий переконався в особистості підсудного та запитав, чи була йому вручена копія обвинувального висновку. На це А. Крістер відповів ствердно. Далі підсудному пояснили його права на суді та оголосили склад суду. Підсудний, воля до життя якого вже мабуть була зламана, якихось прохань та відводу суду не заявив. За пропозицією головууючого, секретар оголосив обвинувальний висновок. Головуючий пояснив А. Крістеру, у чому його звинувачують та запитав, чи визнає він себе винним. На це А. Крістер сказав, що він повністю визнає себе винним і "підтвердив" свідчення, дані на попередньому слідстві, що він з 1923 р. займався "шпигунською діяльністю", до якої його "залучили" Ернст та Шепер. На цьому судове слідство завершили. А. Крістеру було надано останнє слово, у якому він начебто просив суд дати йому можливість працювати [9, арк. 132]. Вирок був очікуваним: А. Крістера засудили до вищої міри

кримінального покарання – розстрілу з конфіскацією усього особистого майна Вирок був остаточним та оскарженню не підлягав, і мав бути виконаним негайно [9, арк. 133–134].

У справі збереглася довідка начальника 12-го відділення 1-го спецвідділу НКВС СРСР, лейтенанта держбезпеки Шевельова про те, що вирок про розстріл А.Крістера виконано 24 жовтня 1937 р. у м. Києві. Скоріше за все, він похований у братських могилах у Биковнянському лісі на території спецоб'єкту НКВС (нині – Національний меморіал "Биковнянські могили").

Реабілітація А. Крістера стала можлива лише після смерті Й. Сталіна. Рішенням військової колегії Верховного Суду СРСР № 2н-3878/58 від 10 лютого 1959 р. вирішено вирок від 23 жовтня 1937 р. щодо А. Крістера відмінити за нововиявленими обставинами і провадження справи припинити за відсутністю складу злочину. Заслухавши доповідь підполковника юстиції Соболя та помічника головного військового прокурора, підполковника юстиції Андрєєва встановлено, що А. Крістера визнали винним в участі у "антирадянській терористичній організації", яка буцімто "ставила за метою повалення радянської влади на Україні та встановлення фашистського ладу, а також у шпигунстві на користь Німеччини". У висновку головного військового прокурора Андрєєва поставлене питання про скасування вироку, оскільки обвинувачення базувалося на неперевіраних, непереконливих та недостатньо точних доказах. При перевірці у 1958 р. встановлено, що А. Крістер був репресований необґрунтовано, на слідстві сам оговорив себе під тиском [9, арк. 138]. У 1998 р. до Галузевого державного архіву Служби Безпеки України звернулася онука А. Крістера – Межиборська Надія Олексіївна, яка ознайомилася зі справою свого діда [9, арк. 139].

Отже, доля київського викладача-юриста А. Крістера виявилася досить типовою для репресованих. Він був заарештований НКВС, як і багато інших викладачів у 1937–1939 рр., коли обвинувачуваних частіше за все розстрілювали. Одним із завдань сучасної української історичної науки є повернення із забуття імен невинно репресованих людей. Думається, що маловивчена на сьогодні постать юриста А. Крістера повинна зайняти достойне місце в історії Київського національного університету ім. Т. Шевченка та інших навчальних закладів м. Києва, у яких він у свій час працював.

Список використаних джерел

1. Бажан О. Історія під пресом ідеології / О. Бажан, Ю. Данилюк, О. Рубльов // Зневажена Кліо: Зб. на пошану акад. НАН України П. Тронька / Ін-т історії України НАН України; Редкол.: Ю. Данилюк (голов. ред.) та ін. – К., 2005. – С. 3–74.
2. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2-х т. / І. Білас. – К.: Либідь: Військо України, 1994. – Кн. 1. – 422 с.; кн. 2. – 428 с.
3. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.): Джерелознавче дослідження / С. Білокінь. – К., 1999. – 447 с.
4. Довгань К. Київський університет в умовах посилення сталінського тоталітарного режиму (1933–1941 рр.): автореф. канд. істор. наук. спец: 07.00.01 "Історія України" / К. Довгань. – Київ, 2008. – 16 с.
5. Заруба В. Знищення київської школи істориків М. Грушевського: За матеріалами архіву ВУАН / В.Заруба // Сучасність. – 1996. – № 5. – С. 105–116.
6. Литвин Н. Політичний терор 1920–30-х років щодо інтелігенції України в ідеологічному обґрунтуванні партійно-радянськими лідерами / Н. Литвин // Вісник Київського славистичного університету. Серія: Історія. – К.: КСУ, 2005. – № 20. – С. 111–119.
7. Юркова О. Київська історична школа М. С. Грушевського: доля науковців / О. Юркова // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 1998. – № 1/2. – С. 263–280.
8. Репресії в Україні. Бібліографічний покажчик / [Упор. Є. Бабич, В. Патока]. – К., "Смолоскип", 2007. – 520 с.
9. ГДА СБУ, ф. 6, оп. 1, спр. 49819-фп, арк. 1–139.

Наталія Николаева

РЕПРЕССИРОВАННЫЙ ПРЕПОДАВАТЕЛЬ КИЕВСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА – ЮРИСТ КРИСТЕР АРНОЛЬД ЭДМУНДОВИЧ

В статье изучается жизненный путь и деятельность преподавателя юридического факультета Киевского государственного университета Кристера Арнольда Эдмундовича. Проанализированы обстоятельства его ареста органами НКВД УССР в 1937 г.

Ключевые слова: политические репрессии, преподаватели, историки, НКВД УССР, Киевский государственный университет.

Nathalia Nikolaieva

REPRESSED TEACHER UNIVERSITY OF KIEV – LAWYER CHRISTER KRISTER

Life and activity of Arnold Edmundovych Krister are analyzed in this article. Special attention is devoted to his science activity in the law faculty in Kyiv state university. Author analyzed why and how he was repressed by NKVD in 1937.

Key words: political repressions, teachers, historians, NKVD USSR, Kyiv state university named by Taras Shevchenko.

УДК 069: 7 (477. 82–25)

Дмитро Зінько

**ВНЕСОК АНАТОЛІЯ ДУБЛЯНСЬКОГО
У ФОРМУВАННЯ КОЛЕКЦІЙ ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ М. ЛУЦЬКА**

У статті охарактеризовано діяльність відомого громадського діяча та краєзнавця Анатолія Дублянського (1912–1997 рр.), пов'язану зі збереженням мистецьких колекцій, які стали основою експозиції сучасного Художнього музею м. Луцька. З огляду на авторську належність, тематику, сюжетну основу, особливості мистецького стилю, здійснено аналіз полотен європейських художників XVII – початку XX ст., що їх у 1940–1941 рр. науковець привіз із експедиції до родинного замку князів Радзивілів у містечку Олика, опис врятованої А. Дублянським портретної галереї магнатського роду Радзивілів, що експонується у музеї і становить основу "Галереї історичних портретів кінця XVI – початку XX ст."

Ключові слова: Анатолій Дублянський, Художній музей у Луцьку, культурна спадщина, західноєвропейське мистецтво, експозиція.

За роки українського державотворення значно посилився інтерес до історико-краєзнавчої спадщини різних регіонів України, в тому числі Волині. Виявлення, вивчення й збереження музейними закладами пам'яток сприяло й сприяє активізації регіональних студій, переосмисленню експозиційного показу музеями історичної спадщини і подій сучасності, дає поштовх створенню експериментальних виставок.

Трансформаційні процеси мистецтвознавчої та пам'яткознавчої скерованості спираються на потужні напрацювання волинської інтелігенції попередніх поколінь. Без них, подвижницької роботи кращих її діячів щодо збереження та примноження музейних колекцій, пошук мистецьких реліквій регіону, не був би таким багатий фонд Волинського краєзнавчого музею (далі – ВКМ). Тому висвітлення питання про музейно-фондову діяльність видатного волинянина А. Дублянського (1912–1997 рр.), опис врятованих ним мистецьких пам'яток, слугуватиме розкриттю своєрідної "білої плями" в історії волинського музейництва, даниною шани цій непересічній особистості.

Ім'я А. Дублянського належить до числа тих, які повертаються із забуття. Зацікавлення його постаттю активізувалося лише в останні два десятиліття. Складність життєвого шляху науковця, його громадянська позиція стали об'єктом розвідок таких дослідників, як В. Рожко [15] та Н. Сташенко [16]. Краєзнавчу діяльність видатного волинянина висвітлювали Н. Кінд-Войтюк [10], О. Ошуркевич [19], А. Силук [16], О. Гаврилюк [4]. Окремі штрихи з біографії А. Дублянського подані у розвідці Н. Пушкар "Істина через півстоліття: листування Анатолія Дублянського та Ольги Косач-Кривинюк" [13]. Однак вагомий внесок А. Дублянського у створення основи для колекції сучасного Художнього музею м. Луцька, її характеристика залишилася поза увагою науковців. Студіювання цієї проблеми відкриває нові перспективи для повернення із забуття імен тих волинських діячів, які своєю діяльністю прислужилися рідному народові.

Мета наукової розвідки полягає у з'ясуванні змісту діяльності А. Дублянського, пов'язаної зі збором та збереженням мистецьких колекцій замку князів Радзивілів у містечку Олика, як основи сучасної експозиції Художнього музею м. Луцька.

Відповідно до мети завданням статті є: показ процесу формування А. Дублянського, як науковця, музейного діяча, популяризатора культурної спадщини; характеристика його внеску у збереження мистецької колекції Олицького маєтку родини Радзивілів; аналіз збереженої колекції пам'яток західноєвропейського малярства XVII – початку XX ст.; опис специфіки родинно-меморіальної портретної галереї цього магнатського роду, привезеної дослідником до Волинського краєзнавчого музею у 1940 р.

Джерельною базою дослідження послуговували фонди Художнього музею, фонди та архіви ВКМ, епістолярій А. Дублянського.